

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

1991-yildan
chiqa boshlagan

2021-yil. 10-son

ISSN 2010-5584

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ
ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING | SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz

21-ОКТАБР - О'ЗБЕК ТИЛИ БАЙРАМИ КУНИ

Ushbu sonda

Dolzarb mavzu

Til ilmi va
ta'limning
muntazamligi

7-bet

Tilshunoslik

Adabiy nutqqa e'tibor –
millatga e'tibor

16-bet

Tahlil

Muhammad Yusuf
shoh satrlari

31-bet

Tadqiqotlar

Pragmatika va uning
mohiyati

32-bet

Научные исследования

Роль культуры чтения
в гармонизации и
совершенствовании
современной молодежи

74-bet

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2014-yil 19-dekabrda 0055-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

2021-yil. 10-son.

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Sherzod SHERMATOV
Dilshod KENJAYEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Nargiza RAHMONQULOVA
Yorqinjon ODILOV
Nasirullo MIRKURBANOV
Jabbor ESHONQULOV
Valijon QODIROV
Baxtiyor DANIYAROV
Abdurahim NOSIROV
Tolib ENAZAROV
To'liqin SAYDALIYEV
Ravshan JOMONOV
Zulxumor MIRZAYEVA
Qozoqboy YO'LDOSHEV
Nilufar NAMOZOVA
Lutfullo JO'RAYEV
(bosh muharrir o'rinbosari)

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Nashr uchun mas'ullar:

Nilufar NAMOZOVA
Nigora URALOVA
Yuliya MUSURMANOVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10,
(71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@uamail.uz
vab-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Jurnaldan ko'chirib bosilgan maqolalar "Til va adabiyot ta'limi" dan olindi, deb izohlanishi shart.

Jurnaldan nashr etilgan maqolalarda mualliflarning tahririyat nuqtayi nazariga muvofiq kelmaydigan fikr-mulohazalari bosilishi mumkin.
Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Bosmaxonaga 2021.25.10.da topshirildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz bichimi 60x84 1/8. Shartli bosma tabog'i 6,0. «Times» garniturasini 10, 11 kegl. "ECO TEXTILE PRODUCT" bosmaxonasida chop etildi. Manzil: Toshkent sh., Uchtepa tum., Katta Xirmontepa va Shirin ko'chalari kesichmasi, 47 "A" uy. Buyurtma №: Adadi 3570 nusxa. Bahosi kelishilgan narxda.

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРЫ

LANGUAGE AND LITERATURE

TEACHING | SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

MUNDARIJA

SUHBAT	
Nigora URALOVA. O'zbek tili – xalqimiz barhayotligi va davlatimiz mustaqilligi ramzi	3
DOLZARB MAVZU	
Nizomiddin MAHMUDOV. Til ilmi va ta'limning muntazamligi	7
Baxtiyor MENGLIYEV. Yangi til siyosati taraqqiyot taqozosi	10
Bashorat BAXRIDDINOVA. O'zbek o'quv lug'atchiligi: kecha, bugun, ertaga	12
TILSHUNOSLIK	
Jumanazar ABDULLAYEV. Adabiy nutqqa e'tibor – millatga e'tibor	16
Murodqosim ABDIYEV. Davlat tili tarixi, muammolar va ularning yechimi	20
Zamira SARIEVA. Contrastive analysis of personal pronouns in the English and Indonesian languages	22
Umid XO'JAMQULOV. Millat tili haqida ayrim mulohazalar	23
Zukhra SHERMATOVA. Advantages of using inductive method in teaching grammar	25
Feruza KATTAEVA, Dilorom SAFAROVA. Reading as the way of forming sociocultural competence	26
TAHLIL	
Dildora G'AYBULLAYEVA. Komparativ model asosida shakllangan frazeologik birliklarning lingvokulturologik tahlili	28
Ilgom G'ANIYEV. So'z siyratidagi sirlar	30
Nigora SAYDAXMEDOVA. Muhammad Yusuf shoh satrlari	31
TADVIQOTLAR	
Havasxon SHOKIROVA. Pragmatika va uning mohiyati	32
Rajabboy NABIYEV. Forish tumani shevalaridagi chorvachilik terminlari	34
Ikrom ISLOMOV. O'zbek terminosistemi va unda geografik terminlar mikrosistemasi o'rni	36
Komil QARSHIYEV. Jamol Kamol murabbarida xalqona ohang	38
Samadi NOORIA. Ingliz tilini o'qitishda daryi (fors) tilining ta'siri va interferensiya	40
Sevaraxon HAMDAMOVA. Gender terminologiyasi, konsepsiyasi va izohlari	42
KICHIK TADVIQOTLAR	
Nasiba MUHAMMADIYEVA. Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda axborot-kutubxona markazlarining o'rni	44
Munira RAMAZONOVA. Sirojiddin Sayyid she'riyatida ona vatan va ota makon madhi	45
Botir OQBO'YAYEV. "Hayrat ul-abror" hikoyatlarining o'rganilishi haqida	47
Jamshid SHODIYEV. Abu Nasr Sarrojning tasavvuf adabiyotida tutgan o'rni	48
METODIKA. OPIYT	
Nargiza Nasyrova. Состав слова. Способы образования слов	49
ИСПОЛЬЗУЙТЕ ЭТИ МАТЕРИАЛЫ	
Nargiza Шарипова. О составлении и разработке двуязычного словаря юридических терминов и сочетаний	52
Виктория Гимадетдинова, Нargiza Ходжаева. Актуальные проблемы преподавания русского языка в поликультурном пространстве	53
ИЗ ОПЫТА ПРЕПОДАТЕЛЯ	
Дилноза МУХИТДИНОВА. Применение медиатехнологий в обучении русскому языку и литературе во внеурочной деятельности	55
Марвар ШАРАФУТДИНОВА. Место интеллектуальных карт в обучении учащихся русскому языку как неродному (РКИ)	57
Гульбахор РУЗМАТОВА. Использование басен при изучении русского языка	59
ЯЗЫКОЗНАНИЕ	
Одина РАХМАТОВА. Понятие жанра в речевом дискурсе	60
Эльнора КУБЕДИНОВА. Об особенностях переводоведения	61
ИЗУЧАЕМ ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ	
Екатерина АМИНОВА. Биномиалы в английском языке	63
ПРОБЛЕМЫ. ПОИСКИ. РЕШЕНИЯ	
Татьяна ТРИГУЛОВА. Когнитивный диссонанс и его влияние на межкультурную коммуникацию	64
Дилдора УРИНБАЕВА. Роль и значение инновационных технологий при изучении проблемы переводоведения в современном учебном процессе	65
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ	
Зулхумор ЭГАМНАЗАРОВА. Особенности сатиры А.Ф.Писемского и его взгляды на русскую действительность	67
Маргарита БУЛЬЧЁВА. Споры вокруг творчества Эрнста Хемингуэя	71
НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	
Равиль АШРАПОВ, Мухайё КОДИРОВА. Роль культуры чтения в гармонизации и совершенствовании современной молодежи	74
СВЕТ НЕГАСНУЩИХ ИМЕН	
Анатолий ЛИХОДЗЬЕВСКИЙ. Писатель и «американская мечта»	78

son. This may be one of the reasons why the formal form of the personal pronoun was used. The age category does not have an impact on the usage of the personal pronoun "I" in the English language.

The third person singular.

In the Indonesian language, the third person singular is denoted by the pronoun "dia" or "ia" and "beliau" in the formal way. But all these personal pronouns do not refer to the gender unlike in the English language, where "he" refers to male, "she" refers to female and "it" refers to neutral.

Examples:

Indonesian: *Namun, senyum Bu Mus adalah senyum getir yang dipaksakan karena tampak jelas beliau sedang cemas.*

English: Yet Bu Mus's smile was a forced smile: she was apprehensive.

Indonesian: *la teringat bebunyian itu. Lebih dari setahun yang lalu, bercampur dengan satu lagu yang dulu ia putar hampir tiap malam saat memahat sendirian di sini.*

English: He remembered the sound. More than a year ago, mingled with one song he used to play almost every night while sculpting here alone.

The gender category does not influence on the usage of personal pronouns in the third person singular

in the Indonesian language, but it does in the English language.

There are three forms of the third person singular personal pronouns in the English language:

He – third person singular (masculine)

She – third person singular (feminine)

It – third person singular (neutral)

Another difference is in the pragmatic use of these forms of personal pronouns. In the Indonesian language, the categories of age, respect and kinship have a great impact on the usage of personal pronouns as, they change the personal pronouns. For example, the word "Ibu" can be translated as "mother" into the English language, but when one refers to the older woman, the speaker cannot use "you", but should use "Ibu" instead.

In conclusion, the usage of personal pronouns mainly depends on grammar and semantic aspects, but at the same time, the person who uses these pronouns should consider cultural aspects of the target language due to several reasons such as avoiding miscommunication and showing disrespect. The examples provided show that the categories like age, social status and humbleness influence on the usage of personal pronouns. This factor can be interpreted as cultural impact on the language we use.

References:

1. Stig Johansson. Contrastive analysis and learner language: A corpus-based approach. – University of Oslo, 2008.
2. Robert Lado. Linguistics Across Cultures. – Michigan University Press, 1957.
3. Acep Unang Rahayu. Differences on Language Structure between English and Indonesian. – International Journal of Languages, Literature and Linguistics, Vol. 1, No. 4, December 2015.

Umud XO'JAMQULOV,

Chirchiq davlat pedagogika instituti professor v.b.,
pedagogika fanlari doktori

MILLAT TILI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR

Til – yuksak ma'naviyat belgisi

Til va unga munosabat masalasi yuksak ma'naviyat belgisidir. Buyuk so'z san'atkori Abdulla Qodiriy: "So'z so'ylashda va ulardan jumla tuzishda uzoq andisha kerak", degan edi. Qodiriyning "andisha"si zamirida tilning beqiyos ne'mat ekanligi, unga nisbatan javobgarlik hissi va uni saqlab qolish hamda rivojlantirishga bo'lgan mas'uliyat kabi ma'nolarini ko'rish mumkin. Darhaqiqat, til, ko'pchilik e'tirof etganidek, ilohiy ne'mat. Har bir til muayyan xalq, millat, elat va, hech bo'lmaganda, bitta qavmni paydo qilishga qodir. Ammo mazkur jarayonga teskari rakursdan qarasangiz, dunyodagi barcha millat va elatlar birlashib bitta tilni yarata olmasligini ko'rasiz. Bu tilni ilohiyot bilan bog'lovchi nazariya tarafdorlari uchun eng "zalvorli" dalildir. Modomiki, til ilohiy mo'jiza ekan, unga nisbatan munosabat ham muqaddaslashishi kerak.

Dunyoda til kabi eng muhim va, ayni paytda, eng qadsiz hodisalar kam uchraydi. Tilning mazkur "qora ro'y-xat"dan joy olishiga uning mazmun-mohiyatini to'la anglamaslik, uning ahamiyatini nazar-pisand qilmaslik, unga

nisbatan haddan ortiq befarq munosabat sabab bo'lmoqda, desak, adashmagan bo'lamiz. Tilimizga nisbatan shu tilda so'zlashuvchilarning ijtimoiy fikrini ongli ravishda ijobiy tomonga o'zgartirmas ekanmiz, tilimiz "xavf guruhi"da qolaveradi. Bu, ko'pchilik o'ylaganchalik (aslida, o'ylamaganchalik), shunchaki xavf emas. Bu milliy o'zlik va qiyo-famizga, tafakkur tarzimizga ta'sir ko'rsatishga qodir va oqibatlarini millatimizning ko'rimsizlashib, boshqa millatlarga singishib ketishiga olib keluvchi xavfdir.

Bahslashishga "arziydigan" illat

Modomiki, gap til haqida borar ekan, bugungi kunda anchayin avj olgan bir illatga to'xtalishni joiz deb bildik. Zero, millatdoshlarimiz orasida tobora avj olayotgan bu qusur milliy tilimizning yo'qolib ketishiga sabab bo'luvchi oqibatlarini bilan mubohasaga "arziydi". Bu ikki tilni o'zaro qorishtirib gaplashish bilan bog'liq "madaniyatsizlik illati"dir.

Milliy tilga nisbatan bepisand munosabat haqida om-maviy axborot vositalari orqali juda ko'p gapirilmoqda.

Ammo, shunga qaramasdan, jamoatchilikning bu masalaga nisbatan e'tiborsizligi davom etmoqda. Nega shunday? Bu savol meni ham o'ylantirdi va quyidagicha javobni "topdim": til mohiyat e'tibori bilan umumiy bo'lsa-da, uning oqibati bo'lmish nutq sof xususiy hodisa hisoblanadi. Xususiy hodisalarga daxl qilish borasida esa biroz andisha va cheklovlar mavjudki, ayni shu jihat jamoatchilikning tilni o'z bilganlaricha istifoda etishlariga sabab bo'lmoqda.

Til tabiatan osonlikka intiladi

Til tabiatan osonlikka intiladi va insonlar qanday gapirish qulay bo'lsa, shunday gapiradilar. Inson uchun adabiy tilda gapirishdan ko'ra o'z shevasida gapirishning qulayligi shundan. Ammo bu erkinlik tilga nisbatan behurmatlik qilishga izn bermasligi kerak. Milliy tilning mavjudligi va unga hurmat ko'rsatish, umuman, bu hodisaning nima ekanligini tushunish kishiga yuksak ma'naviy qoniqish hissini beradi, buni tom ma'noda madaniyatli kishi yaxshi anglaydi. Demak, madaniyat va milliy til bir-biridan uzoq tushunchalar emas ekan.

Tilimiz "yamoq"ga muhtojmi?

Insonning o'z tiliga hurmati va shu tilni qay darajada bilishi uning madaniyatidan darak beradi. Madaniyatni tom ma'noda tushungan har qanday inson o'z tilining sofligi, uning jahon tillari orasidagi mavqe-martabasi, e'tirofi va tantanasi uchun o'zini mas'ul hisoblaydi. Bunday insonlar qaysi tilda gaplashalar, o'sha tilning sofligini saqlaydilar. Ularning madaniyati tilga hurmat va undan qay tarzda foydalanishida namoyon bo'ladi. Ammo bugungi kunda tilimizda anchayin avj olgan bir muammo bor. Bu ayrim kishilarning o'zbekcha gapirib ruscha, ruscha gapirib o'zbekcha so'zlarni aralashtirishlari bilan bog'liq. Ayrimlar buni kichik muammo deb o'ylashlari mumkin. Ammo buning ortida milliy qiyofasizlik masalasi yotganini o'ylab ko'rganmisiz? Avvalo, bu hodisa har ikkala tilni ham buzish va uning yuziga oyoq qo'yishdan boshqa narsa emas. Aslida bunday "yamoqchilik"ka na Pushkin va Lermontovni sharaf arshiga ko'targan rus tili, na Navoiy va Boburni hurmat va e'tirofning haddi a'losiga munosib ko'rgan o'zbek tili muhtoj emas. Bu ikkala til ham, ba'zi didi buzuq mahmadonalar qo'llayotganidek, birining "kuchi yetmay" qolganda ikkinchisining "yordami"ga muhtojlik sezmaydi. Ikkala til ham har qanday fikrni bayon qilish uchun yetarli so'z zaxirasiga, o'sha fikrni go'zal va ta'sirli ifodalash uchun esa o'z nafasiga ega. Eng yomoni, o'z fikrlarini shu tarzda bayon etayotgan o'sha kishilar bu ishlarini zamonaviylik, madaniyat belgisi deb tushunishlaridir. Bu noto'g'ri qarash, aslida, mohiyat e'tibori bilan ularning fikrlariga mutlaqo zid bo'lib, madaniyat emas, madaniyatsizlik belgisidir.

Bir necha xorijiy tillarni bilish zamonaviy dunyoda qanchalik ahamiyatli ekanligini hammamiz yaxshi bilamiz. Bugungi kunda yoshlarning xorijiy tillarda biyron gaplashishlarini ko'rib ularga havas qilamiz. Ammo bir necha tillarni bilish insonga fikrni ifodalashda o'sha tillardan qorishtirib foydalanish huquqini bermaydi. O'zini, millatini, tilini va shu bilan bir qatorda o'zga tillarni hurmat qilgan kishi bu kabi nomaqbul ishni o'ziga ep ko'rmaydi.

Oqibatlar...

Ikki tilni qorishtirib gaplashishning ijtimoiy oqibatlari tilning tabiatiga xos quyidagi hodisalar bilan bog'liq:

– **birinchidan**, til ong va tafakkur bilan chambarchas bog'liq. Bu ikki tushuncha bir-birini taqozo etadi va biri ikkinchisiz mavjud bo'la olmaydi. Tafakkur jarayoni

ongimizda til elementlari ko'rinishida kechadi. So'z va boshqa til unsurlari tushuncha sifatida ongda tafakkur yuritish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayon til unsurlarisiz amalga oshmaydi. Ammo o'sha tafakkur yuritish jarayoni qaysi tilda amalga oshiriladi? Mutaxassislar tafakkur yuritish jarayoni kishining ona tilida amalga oshiriladi, deb ta'kidlaydilar. Ammo, bizningcha, bu fikr biroz shubhali. Sababi ona tili insonga irsiy yo'l bilan o'tmaydi. Til ijtimoiy hodisa sifatida hayot davomida o'zlashtiriladigan hodisadir. Shunday ekan, insonning qaysi tilda tili chiqsa, u yoshligidan qaysi tilni o'zlashtirsa, uning uchun qaysi tilda muloqot qilish oson bo'lsa, o'sha tilda fikrlaydi, deysh to'g'riroq bo'ladi;

– **ikkinchidan**, tildan qanchalik ko'p foydalanilsa, uning imkoniyatlari yanada oshib, sayqal topib, rivojlanib boraveradi. "Eskirish" tushunchasi tilga nisbatan teskari ishlaydi. Ya'ni undan qanchalik ko'p foydalanilsa, u bo'yib, yangilanib boradi, aksincha, undan foydalanilmasa, u eskirib, yo'qolib boraveradi. Yer kurrasida 6000 ga yaqin tillar mavjud bo'lib, shulardan 1400 tasi yo'qolib ketish arafasida turibdi. Bu tillarning yo'qolib ketishiga shu til egalari o'zga tillarni o'z tilidan ustun qo'yishi, o'z ona tillarini mensimaganliklari, uning sofligi va taraqqiy etishi uchun kurashmaganliklari sabab bo'lmoqda;

– **uchinchidan**, til doimiy ravishda o'zgarib turadigan ijtimoiy hodisa. Bu o'zgarishlar ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin. Tildagi ifoda imkoniyatlarining oshishi, leksik sathining kengayishi va adabiy til imkoniyatlarining mustahkamlanishi ijobiy holat sifatida shu til egalari sa'y-harakatlariga bog'liq. Til sofligining buzilishi, vulgarizm va varvarizmlarning faollashuvi, adabiy til mavqeyining pasayishi kabilar salbiy jihatlari bo'lib, bu ham shu til egalari mas'uliyatsizligi natijasida sodir bo'ladi. Bunga kuchli tillarning kuchsiz tillarni istilo qilishi bilan bog'liq tabiiy jarayonni ham qo'shsak bo'ladi. Yo'qolib ketishga mahkum bo'lgan til egalari mana shu jarayonni to'g'ri anglamaganliklari va unga qarshi choralar ko'rmaganliklari ulardagi milliy tillarning mahv bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Demak, tilning doimiy mavjud bo'lishi va rivojlanishi uchun u doimo faollik bilan amalda qo'llanilishi, boshqa tillarning unga salbiy ta'sirlarini bartaraf etish kerak bo'ladi.

Tildagi har qanday jarayon, xoh u salbiy, xoh ijobiy bo'lsin, asta-sekinlik bilan o'zining ijtimoiy oqibatlarini namoyon qiladi. Xuddi shuningdek, o'zbek va rus tillarini qorishtirib gaplashish bilan bog'liq, bir qaraganda unchalik jiddiy ko'rinmagan muammo, asta-sekinlik bilan ona tilimiz mavqeyining pasayishi, geografiasining torayishi, so'zlashuvchilar sonining kamayishi, millatdoshlarimizda tilimizning nafasati va go'zalligini his etmaslik bilan bog'liq yangi ijtimoiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Eng achinarlisi, millatdoshlarimiz orasida o'zga tilda tafakkur yuritadigan kishilarning ko'payishiga olib keladi. Ularning o'zga tilda tafakkur yuritishi esa milliy fojia. Inson tafakkur tarzining o'zga tilda amalga oshishi, bu milliy o'zlik va qiyofaning yo'qolishi sari qo'yilgan mudhish qadam hisoblanadi.

Xulosa

Insonning siyratida go'zallik, suvratida o'sha go'zallikka moslik, tiyatida samimiylik va soflik, tabiatida axloqiy sifatlar bo'lishi lozim. Bunga yana tilga nisbatan hurmat ham qo'shilsa, bunday sifatga ega insonlarni tom ma'noda **madaniyatli inson** deysh mumkin.